

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่คู่กับสังคมไทยมาแต่โบราณกาลเป็นสถาบันที่มีความสำคัญของประเทศ พระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ ทรงมีหน้าที่และบทบาทที่สำคัญอีกทั้งทรงมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในฐานะทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ ทั้งการพระราชทานแนวคิดความรู้ต่างๆ เพื่อก่อประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง ทรงเป็นแม่แบบในทางปฏิบัติกับการดำรงรักษาขนบธรรมเนียมตามโบราณราชประเพณี ซึ่งคงประโยชน์ในการสร้างศรัทธาและดำรงเอกลักษณ์ของความเป็นชาติให้ดำรงอยู่ ทรงดำรงตำแหน่งฐานะแห่งความเป็นเทวราชา ประดุจดังเทพเทวดาลงมาปราบทุกข์เข็ญให้แก่อาณาประชาราษฎร์ตามคติของศาสนา ฮินดูโบราณอันประกอบไปด้วยความเชื่อที่ว่า พระพรหมเป็นผู้สร้าง พระอิศวรเป็นผู้ทำลายและพระนารายณ์เป็นผู้รักษา นอกจากนี้ยังมีคติความเชื่อของความเป็นธรรมราชาอันหมายถึง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้รักษาธรรมและปฏิบัติธรรมด้วยการอยู่ในศีล ซึ่งศีกฤทธิ ปราโมช ได้อธิบายใน หนังสือลักษณะไทยดังนี้ (๒๕๓๙: ๔๑-๔๒)

ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ อันได้แก่ ๑) ทาน คือ การให้ ๒) ศีล คือ การตั้งสังวร และใจให้สุจริต ๓) ปริจาคะ คือ การเสียสละ ๔) อาชชวะ คือ ความซื่อตรง ๕) มัททวะ คือ ความอ่อนโยน ๖) ตปะ คือ การทำหน้าที่ ๗) อักโกธะ คือ ความไม่โกรธ ๘) อวิหิงสัจจะ คือ ความไม่เบียดเบียนมนุษย์และสัตว์ ๙) ขันติญจะ คือ ความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทนและ ๑๐) อวิโรธนะ คือ การคิดและการกระทำที่ปราศจากอารมณ์ที่ยินดียินร้าย

สังคหัตถ์ ๕ ประการ เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงให้ทราบถึงกิจวัตรของพระราชา อันจะอำนวยประโยชน์ให้แก่แผ่นดินได้แก่ ๑) สัสสมะ หมายถึง ความรู้ในการบำรุงพืชผลให้แก่ประเทศให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ๒) ปุรุชเมธ หมายถึง การรู้จักคน การสงเคราะห์หรือการชูปเลี่ยนคนที่ควรสงเคราะห์ ๓) สมมาปาส์ หมายถึง ความรู้ที่จะผูกใจคนให้จงรักภักดี ๔) วาจาปยัย หมายถึง ความพูดที่อ่อนหวาน และ ๕) นิรัคคพะ หมายถึง ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

หลักจักรวรรดิวัตร ๑๒ เป็นธรรมะของพระมหากษัตริย์อีกบทหนึ่งที่มีความสำคัญ อันได้แก่ ๑) ควรอนุเคราะห์คนภายในพระราชสำนัก ทหาร พลเรือน ตลอดจนราษฎรให้มีความสุขไม่ปล่อยปะละเลย ๒) ควรผูกไมตรีกับประเทศอื่นๆ ๓) ควรอนุเคราะห์พระราชวงศ์พระบรมวงศานุวงศ์ ๔) ควรเกื้อกูลพราหมณ์ คฤหบดี และคฤหบดีชน ๕) ควรอนุเคราะห์ประชาชนในชนบท ๖) ควรอุปการะสมณพราหมณ์ผู้มีศีล ๗) ควรจะรักษาฝูงเนื้อและนกตลอดจนสัตว์ทั้งปวงไม่ให้สูญพันธุ์ ๘) ควรห้ามชนทั้งหลายมิให้ประพฤติธรรมและชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศลจิต ๙) ควรเลี้ยงดูคนจนเพื่อมิให้ประกอบกรทุจริตเป็นภัยต่อสังคม ๑๐) ควรเข้าใกล้สมณพราหมณ์เพื่อศึกษาบุญและบาป และการกุศลอกุศลให้ประจักษ์ชัด ๑๑) ควรห้ามจิตมิให้ต้องการไปยังที่ที่พระราชามีควรไป ๑๒) ควรดับความโลภ มิให้ปรารถนาลาภที่พระราชามีควรจะได้

นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมทางศาสนาในการปกครองอื่นๆ อีกเช่น รัตน ๗ ประการของพระเจ้าจักรพรรดิลิจวี อปริหานิยธรรม ๗ คุณสมบัติของข้าราชการในวิสุทธิราชค ที่เป็นหลักธรรมของผู้ปกครองควรยึดถือปฏิบัติ (สุวรรณ เพชรนิล, ๒๕๒๔: ๑๙๗)

สถาบันพระมหากษัตริย์ที่เพียบพร้อมไปด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่นำไปใช้และยึดถือปฏิบัติเปรียบเสมือนผู้คุมไปด้วยบาร์มีเป็นที่พึ่งแห่งพระบรมโพธิสมภารของเหล่าอาณาประชาราษฎร์ สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นสถาบันที่มีความศักดิ์สิทธิ์ด้วยพระบรมเดชานุภาพและพระธรรมอันบริสุทธิ์ จึงเป็นสถาบันที่สังคมให้ความเคารพศรัทธาและมีความคาดหวังสูงต่อบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่ออาณาประชาราษฎร์

ด้วยเหตุผลดังกล่าวสถาบันพระมหากษัตริย์หรือองค์พระมหากษัตริย์ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งในทุกๆ รัชสมัย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเตรียมความพร้อมในฐานะที่เป็นที่พึ่งของประชาชนเปรียบได้กับทรงเป็นเจ้าชีวิตซึ่งมีความหมายถึง ทรงมีพระราชอำนาจเหนือชีวิตทุกคนในสังคมไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในฐานะสูงต่ำอย่างไร หรืออีกนัยยะหนึ่งคือ ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งมีความหมายว่าทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วพระราชอาณาจักร หรือทรงเป็นธรรมราชาผู้ซึ่งอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และใช้พระราชอำนาจปกป้องรักษาหรือแม้แต่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อันมีความหมายถึงนักรบอันยิ่งใหญ่ และทรงเป็นเทวราชาอีกในทางหนึ่งด้วย (ศีกฤทธิ ปราโมช, ๒๕๓๙: ๕-๖)

ในสังคมไทยไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดขึ้นสถาบันพระมหากษัตริย์มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและแก้ไขเหตุการณ์ต่างๆ ของบ้านเมืองให้ราบรื่นไปด้วยดี โดยในแต่ละรัชสมัยมีปัจจัยที่แตกต่างกันอันเนื่องด้วยเงื่อนไขบริบททางประวัติศาสตร์ การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกรณีศึกษา โดยมีพื้นฐานความคิดหลักว่า ในรัชสมัยของพระองค์เป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงด้วยปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะอิทธิพลของชาติตะวันตก ทั้งในมิติทางการเมืองการปกครองหรือเทคนิควิทยาศาสตร์ใหม่ที่เข้ามากระทบสยามประเทศในช่วงนั้น ตลอดทั้งเป็นยุคแห่งการขัดแย้งอำนาจทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์หรือขุนนาง อันถือเป็นปัจจัยภายในที่มีผลกระทบต่อยังปัจจัยภายนอกซึ่งกันและกัน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นช่วงที่จะต้องมีการจัดการปัญหาและอุปสรรคที่มาจากปัจจัยภายในของประเทศและปัจจัยภายนอกควบคู่กันไป จากสรรพวิชาความรู้หลายศาสตร์มาประกอบกันอย่างที่แนวปัจจุบัน (วิจิตร ศรีสะอ้าน, ๒๕๒๔: ๗) เรียกว่า “พหุวิทยาการ” (Multi-disciplinary) เพื่อมาจัดการและแก้ไขปัญหาต่างๆ จนเกิดเป็นกระบวนการการใช้การศึกษาแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ก่อให้เกิดองค์ความรู้เพื่อการบริหารจัดการอันนำไปสู่แนวทางการจัดการศึกษาแบบองค์รวม

ดังนั้นในการศึกษาวิจัยเรื่อง พระราชดำริและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการธำรงรักษา พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจเพื่อจะอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกับบริบทสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวได้อย่างลุ่มลึกและวิเคราะห์ เพื่อชี้ให้เห็นมุมมองทางด้านการศึกษาให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจะได้นำพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีความสำคัญมาเป็นการรอบในการวิเคราะห์จากข้อมูลเอกสาร เพื่อจะชี้และเปิด

ประเด็นมุมมองของการศึกษาในรัชสมัยของพระองค์ให้กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม ภาพลักษณ์ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจากผลงานวิชาการต่างๆ ที่ผ่านมาให้ภาพของความเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเป็นเอกอุทางด้านการศาสนาและวิทยาการทางตะวันตก ทำให้องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคมและสื่อสาร ประจำปี ๒๕๕๖-๒๕๕๗ และในงานวิจัยฉบับนี้ จะขอนำเสนอภาพลักษณ์ของพระองค์ในส่วนของการศึกษาให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นประเด็นที่มีได้ถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงกันมากนักรทั้งที่พระราชกรณียกิจต่างๆ ในพระองค์ทรงมีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการศึกษาแทบทั้งสิ้น

การศึกษาพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในงานวิจัยฉบับนี้จึงมีพื้นฐานความคิดหลักว่า ๑) พระองค์ทรงใช้ “การศึกษา” เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้เพื่อการพัฒนาพระราชอาณาจักร รวมทั้งการแก้ไขปัญหาในเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างแยบยลตลอดรัชสมัยของพระองค์ ๒) จากพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจนานับการในพระองค์สะท้อนให้เห็นได้ว่า พระองค์ทรงเป็น “นักการศึกษาแบบองค์รวม” ทรงแตกฉานและลุ่มลึกในศาสตร์ที่มีความหลากหลายในแขนงต่างๆ อย่างเป็นที่ประจักษ์ ๓) ที่สำคัญพระองค์ทรงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปรับปรุงและพัฒนาพระราชอาณาจักร โดยที่พระองค์ไม่ทรงละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น ศาสนาและลัทธิความเชื่อต่างๆ ทั้งพระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ ขณะที่ทรงเลือกรับวัฒนธรรมใหม่จากโลกตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีและวิทยาการอันทันสมัย โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึง “พระปรีชาญาณ” ในพระองค์ได้อย่างเด่นชัด

นอกจากนี้ด้วยปัจจัยที่ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลทั้งคตินิยมเชื่อ สังคม การเมืองการปกครองตลอดทั้งศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบกว่าสถาบันหรือหน่วยอื่นทางสังคม ในฐานะเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ที่สามารถนำมาปรับใช้กับแนวทางทางพัฒนาได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นใช้ผ่านทางพระราชอำนาจ อันมีสิทธิโดยชอบธรรมตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือทรงเลือกใช้ผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ผ่านทางพระราชกรณียกิจที่มีความหลากหลาย ถือเป็นกระบวนการถ่ายทอดที่ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยโบราณจนถึงรัชสมัยของพระองค์ สังคมไทยยังคงให้ความสำคัญกับศาสนาและความเชื่อจนถือเป็นแกนหลักสำคัญทางสังคม (core values) ที่ถูกนำมาใช้ในฐานะที่เป็นแหล่งอบรมขัดเกลาทางสังคม หรือใช้เป็นเครื่องมือจูงนำไปสู่การยอมรับในฐานะผู้มีบุญญาธิการรวมทั้งสามารถยกระดับการพัฒนาสู่ความเป็นรัฐที่มีคุณธรรม (Moral State) ส่งผลให้ผู้นำของรัฐมีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจ (empathy) ทั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในเรื่องของศีลธรรมจรรยา (morality) ความประพฤติที่ดีงาม ความสุจริต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ๒๕๕๓: ๓๙๒ ; Ninian Smart, 1986: 14) รวมทั้งตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรัฐได้เป็นอย่างดี นับได้ว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาชาติในรูปแบบหนึ่ง

สังคมไทยกับศาสนาและคติความเชื่อต่างๆ เป็นสิ่งที่ดำเนินคู่กันมาโดยตลอดและเป็นสิ่งที่สังคมให้การยอมรับนับถือ จนสามารถใช้เป็นชุดอธิบายถึงความเหมาะสมในสถานการณ์และ

สถานภาพต่างๆ เป็นอย่างดี นอกเหนือจากการให้ความสำคัญกับการใช้พระราชอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จในการแก้ไขและพัฒนาชาติ แต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปแบบการแก้ปัญหาดังกล่าวอาจจะไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญา การศึกษา ตลอดจนทักษะต่างๆ ที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้เข้ามาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวความคิดที่กว้างไกลจนนำไปสู่การยอมรับทางพระราชอำนาจในมิติของสังคมสมัยนั้น อันได้แก่ ความรู้ (Knowledge) การยอมรับในพระราชอำนาจในสมัยของพระองค์เป็นสิ่งที่ควรดำรงและพัฒนาควบคู่กันไป ทั้งในสถานภาพความเป็นสมมุติเทพตามโบราณราชประเพณี การดำรงความเป็นพระมหากษัตริย์ นักการศึกษา นักพัฒนา เพื่อจะได้ก้าวทันต่อกระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

จากแนวความคิดในการพัฒนาประเทศจนไปสู่พระราชกรณียกิจต่างๆ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกที่จะธำรงรักษาทุนวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิม ควบคู่ไปกับการเปิดรับวิทยาการและเทคโนโลยีจากโลกตะวันตก ผ่านกระบวนการถ่ายทอดจนเกิดเป็นการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาจึงเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของพระราชอาณาจักรได้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาตามอัธยาศัย ในมิติเวลาของสมัยนั้น จากการเสนอประเด็นการศึกษาวิจัยเรื่อง พระราชดำริและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการธำรงรักษา พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ จึงเป็นการเปิดมุมมองใหม่เพื่อชี้ให้เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชาติ โดยผ่านการศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญและมีความเกี่ยวข้องกับทุกสาขาวิชา ถือว่าเป็นแก่นของวิชาความรู้ เปรียบเสมือนซีเมนต์ที่เชื่อมโยงการศึกษาทุกแขนง อาทิ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ รวมทั้งการศึกษาแบบองค์รวมในที่นี้ด้วย โดยทำให้ธรรมชาติและมนุษย์ได้ติดต่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ปิยนาก บุนนาค อ้างถึงใน สมศักดิ์ ชูโต : ๖ และสืบแสง พรหมบุญ, ๒๕๑๗: ๒๒) ฉะนั้น การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์กับพัฒนาศาสตร์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระราชดำริและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการธำรงรักษา พัฒนาและการถ่ายทอดความรู้ จึงเป็นการเปิดมุมมองใหม่ที่จะชี้ให้เห็นว่าในอดีตมีตัวอย่าง ขององค์พระมหากษัตริย์ ที่ได้ทรงใช้ “การศึกษา” เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชาติ และเป็นที่หวังว่าเราจะนำตัวอย่างนั้นๆ มาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

๑.๒ คำถามวิจัย

๑. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวคิดในการพัฒนาประเทศผ่านพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ในรูปแบบใด และทรงดำเนินวิธีการในลักษณะใดเพื่อที่จะธำรงรักษาพัฒนาและการถ่ายทอดความรู้

๒. ปัจจัยและบริบททางประวัติศาสตร์ใดบ้างที่ส่งผลต่อแนวคิดในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแสดงออกถึงพระปรีชาญาณของความเป็นนักพัฒนาในมิติต่างๆ อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาพระราชอาณาจักรแบบองค์รวมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. เพื่อศึกษามูลเหตุปัจจัยเกื้อหนุนที่ส่งผลกระทบต่อแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. เพื่อศึกษาถึงแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจากพระราชกรณียกิจกับการธำรงรักษา พัฒนาและการถ่ายทอดความรู้

๔. เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในการธำรงรักษาและพัฒนาพระราชอาณาจักรซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ในปัจจุบัน

๑.๔ คำจำกัดความในการวิจัย

การธำรงรักษา

แนวทางที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในช่วงรัชสมัยของพระองค์ในการรักษาและสืบทอดด้านจารีตธรรมเนียมอันเป็นโบราณราชประเพณี แสดงออกถึงคติความเชื่อทางศาสนาและพระราชพิธีที่สำคัญ อาทิ หลักคำสอนทางพุทธศาสนา (ทศพิธราชธรรม, สังคหวัตถุ และธรรมราช ฯลฯ) และศาสนาพราหมณ์ (ลัทธิเทวราชา, ศิลปวิทยา ๑๘ ประการ), พระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา, พระราชพิธีบรมราชาภิเษก, พระราชพิธีทรงผนวช, พระราชพิธีโสกันต์, พระราชพิธีตรุษสงกรานต์และธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ เช่น ธรรมเนียมราชตระกูล, กฎมนเฑียรบาล, ราชานุกิจ, การออกขุนนาง, การออกรับราชทูต, การแต่งราชทูตเพื่อเจริญสัมพันธไมตรี รวมทั้งงานศิลปกรรมแบบจารีตที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน อาทิ เจดีย์ทรงระฆัง เจดีย์ทรงปราสาทและปราสาท ตลอดจนงานจิตรกรรมแบบจารีต

การพัฒนา

แนวทางในพระองค์ที่ทรงใช้ “การศึกษา” เป็นเครื่องมือสำคัญโดยแสดงออกผ่านทางพระราชกรณียกิจทั้งที่เป็นโบราณราชประเพณีในฐานะมรดกภูมิปัญญาของชาติที่แสดงสู่สายตาชาวตะวันตกอย่างที่มีเคยถือปฏิบัติมาก่อน และองค์ความรู้ในด้านวิทยาการสมัยใหม่จากโลกตะวันตก อาทิ ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ อันแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงปฏิบัติเพื่อเป็นการพัฒนา สังคมวัฒนธรรม การเมืองการปกครองและเศรษฐกิจของพระราชอาณาจักรในรัชสมัยของพระองค์

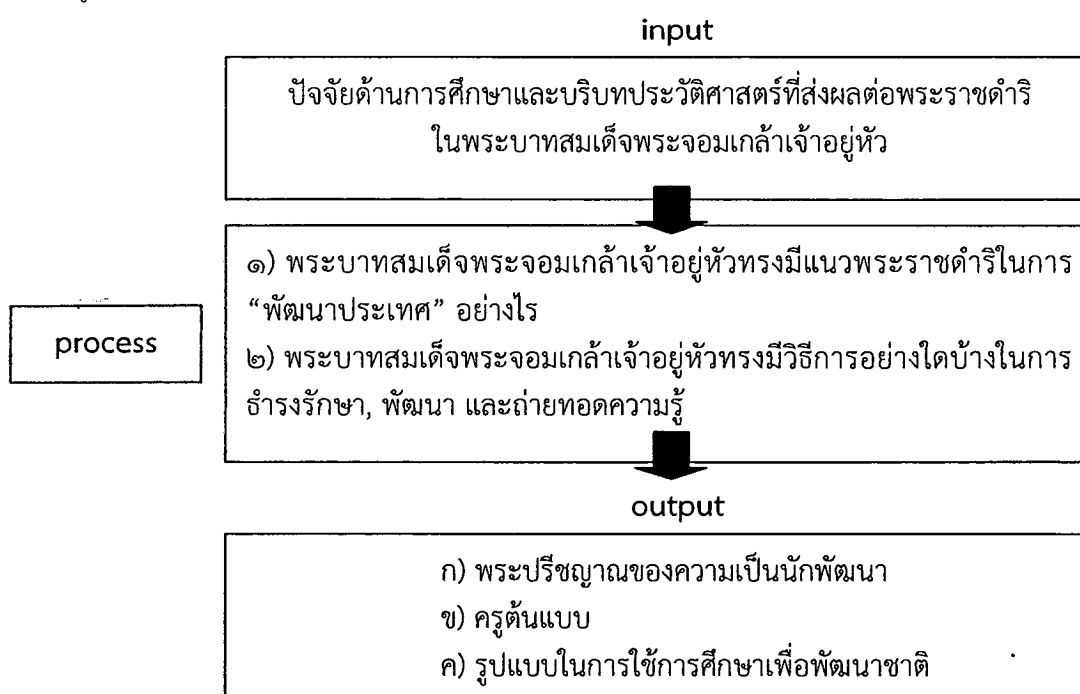
การถ่ายทอดความรู้

กระบวนการและวิธีการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านต่างๆ อาทิ พระบรมราโชวาท, พระราชหัตถเลขา, ประชุมประกาศ, ตลอดจนงานศิลปกรรมต่างๆ

พระราชกรณียกิจ	หรือ พระราชกิจ หมายถึง งานและภาระในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำและรับผิดชอบ อาทิ ทางการศึกษา สังคม ศาสนา การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ฯลฯ ซึ่งพระองค์ทรงงานต่างๆ ด้วยความวิริยะอุตสาหะอย่างมีพระปรีชาญาณจนลุล่วงไปได้ด้วยดี ในที่นี้จะเน้นพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องและแสดงให้เห็นเรื่องของการใช้การศึกษาเป็นสำคัญ
พระราชดำริ	แนวคิด วิธีการ และรูปแบบที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใช้ในการรักษาพระราชอาณาจักร ทั้งนี้เป็นไปในแนวทางแห่งการพัฒนา
พหุวิทยาการ	หรือ Multi-disciplinary คือ กระบวนการใช้การศึกษาแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ซึ่งเป็นความรู้ที่รวมเอาหลายสาขาวิชามาประกอบกัน เช่น ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น ศาสตร์เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาความรู้ทั้งปวง
รูปแบบการพัฒนาประเทศแบบองค์รวม	การพัฒนาประเทศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ “การศึกษา” เป็นพื้นฐานสำคัญควบคู่ไปกับพระราชกรณียกิจในทุกๆ ด้าน ต่อการพัฒนาพระราชอาณาจักร

๑.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาพระราชกรณียกิจในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยประมวลจากหลักฐานชั้นต้นและชั้นรองต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งไทยและต่างประเทศ ผู้ศึกษาจึงกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ขอบเขตในการวิจัย

ศึกษาแนวพระราชดำริในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิเคราะห์ผ่านพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ ที่ทรงปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การธำรงและพัฒนาชาติ โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ จากการค้นคว้าจากหลักฐานทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ รวมทั้งการสัมภาษณ์บุคคลโดยนำข้อมูลเหล่านี้มาประกอบกับการศึกษา เพื่อมุ่งหาคำอธิบาย (Explanatory) ถึงแนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการที่พระองค์ทรงธำรงรักษา พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ เพื่อนำมาสรุปความสำคัญทางประวัติศาสตร์และนำเสนอข้อเท็จจริง และนำเสนอความเป็นต้นแบบแห่งพระมหากษัตริย์ที่ใช้ “การศึกษา” ผ่านพระราชกรณียกิจเป็นเครื่องมือสำคัญไปสู่จุดมุ่งหมายแห่งการพัฒนาชาติ

ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑. ทำให้ทราบถึงแนวคิดจากการถ่ายทอดความรู้ผ่านพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ส่งผลต่อวิธีการปฏิบัติในการธำรงรักษาและพัฒนา
๓. ทำให้ทราบถึงรูปแบบการพัฒนาพระราชอาณาจักรแบบองค์รวมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๔. ทำให้ตระหนักเห็นถึงความสำคัญ และพลังอำนาจของการศึกษาที่ใช้เป็นพื้นฐานในการธำรงรักษาและพัฒนาพระราชอาณาจักรตลอดทั้งสามารถนำมาปรับใช้ได้ในยุคปัจจุบัน